

LITERATURA EXILULUI

ȘI A

DEZILUZIONĂRII

Născut într-un sat din Banatul iugoslav, Ion Miloș numește o enclavă românească. E un român dintr-o familie tradițională, ca și Ion Bălan, Radu Flora, Florica Ștefan, Mihai Avramescu, primii scriitori români citabili din Banatul iugoslav, autori pe care se sprijină, întâi, politica mai mult sau mai puțin culturală de la sfârșitul anilor patruzeci și începutul anilor '50, a lui Tito. Spațiul existențial/lingvistic al marginilor – căci satul în care s-a născut e o margine de lume – e unul conservator, legat de vocile pământului, supus exigențelor tradiției. Crește și se formează (însă) într-un timp în care tradițiile sunt spulberate de război și de transformările comuniste. Primul exil, cel din utopia gândită de marxiști, n-a fost fără consecințe pentru tânărul ieșit din comunitatea rurală - un adolescent sensibil care începe să scrie. *Muguri*, prima sa carte, cu poezii din anii '50, este semnificativă pentru momentul '50 al tânărului. Ar mai trebui să scriem că după despărțirea lui Tito de Stalin, după anatema pe care o aruncă Dej asupra comunismului iugoslav, România devenise o țară dușmană, iar fiecare român din Iugoslavia, un suspect. Tânărul poet poate fi vânat. Starea de suspiciune a celorlalți ar putea fi amplificată și de statutul mediilor literar-artistice: tânărul devenea un rival al liderilor culturali/politici ai momentului.

Exilul va avea, pentru Ion Miloș, etape ale „perfecționării”. Plecat la Paris să-și completeze studiile, tânărul va descoperi acolo cea mai dezbinată comunitate de exilați din Europa. Cercurile românești îl însoțesc cu aceeași suspiciune cu care îl urmărea poliția secretă iugoslavă. Fenomenul de „ruptură” se întinde mai departe, acaparează și alte cercuri ale cunoașterii. O bănuială de plagiat va arunca anatema asupra tânărului poet. (1)

Nu între latini se va simți acasă Ion Miloș. Se va căsători cu o suedeză și se va stabili în nord. Învăță și limba suedeză și încearcă să fie om al locului. Ruralul din Banatul iugoslav, filosoful din Belgrad, romanistul de la Paris se reazăază într-o lume în care vrea, conform ginteii sale, să se împământenească.

Evident, am spune, eșuează. Și aici. Investiția sentimentală dă faliment, soția îl părăsește. Suedezele nu au cultul familiei ca femeile din satul său natal, nu trăiesc devoțiunea soțiilor din Sutjeska. Părinții au rămas în Iugoslavia, el trebuie să rămână în Nord. Într-o lume în care statutul de exilat începe să definească statutul creatorului (ce definiție mai bună putem da condiției umane decât „ființă în exil“?). În acest secol XX (XXI) al artei, în care noile valori sunt ierarhizate de eroii exilului, cei privați de Imperiul lor original (cei cu domiciliul în imperiile german, austro-ungar, rus, cei legați placentar de aceste universuri tradiționale) rămân după 1918 într-un exil perpetuu – nimeni nu pare că garantează o autenticitate mai eficientă a creației decât exilatul. Decât cel care exprimă, prin ființa sa, prin prezența sa, **fisura. Deteritorializarea.**

Comuniștii ieșiseră întăriți din război. Iar dacă în celelalte țări din estul și centrul Europei comuniștii se instalaseră grație tancurilor sovietice, în Iugoslavia bătălia fusese câștigată de oamenii locului. Ei rezistaseră fascismului, nazismului, agresiunii. Așa că nimic extravagant că lumea se află în fața unui nou început, că acest nou început trebuie înțeles și salutat de poet. Prima plachetă a lui Ion Miloș se înscrie în ritmurile literare ale „noii lumi”. O literatură naivă și sentimentală, deschisă „spre toate zărilor”, transcrie nu doar sentimentul lecției Începutului, ci și exuberanța vârstei, bucuria de a fi. Labiș, Baconschi, Andrițoiu, Ion Horea, autori ai aceleiași generații, nu afirmă alte coordonate. Ceea ce merită a fi subliniat e calitatea literară a acestei poezii de adolescență. Și că această poezie se afirmă într-un spațiu în care contactul lingvistic altera, nu o dată, limbajul poetic. Ion Miloș scrie într-o limbă română curată, greu de descoperit în cărțile celorlalți poeți români din Iugoslavia anilor '50.

Să nu supralicităm însă o carte de tânăr apărută la începutul deceniului al șaselea. E importantă fiindcă dă seama de un temperament scriitoricesc. În 1957, atunci când Estul își recunoscuse „vina” față de Iugoslavia, volumul va ajunge pe mâna lui Virgil Birou, cel mai de seamă mentor al poeziei bănățene moderne, autorul care a patronat, la Timișoara, resurecția localismului creator. Entuziasmul bătrânului regăsește o matcă pe care el o socotea pierdută: a bănățenismului, cel de dincolo de Banatul din România. (2)

Poeziile pe care Editura Univers i le-a publicat în 1984 au fost scrise între anii 1954 și 1958, dar el devenise persona non grata pentru autoritățile iugoslave. Părăsind Iugoslavia în 1959, Ion Miloș a optat pentru „altă lume”.

Dar poemele n-ar fi apărut nici dacă tânărul ar fi rămas acasă. Ion Miloș este mai degrabă încântat să observe că visul de aur al omenirii este un eșec. Scurta căsnicie cu Utopia comunistă a luat sfârșit. Imaginile aurorale de odinioară (cât de apropiat era acel „odinioară”!) se întunecă. Lumea visată e o iluzie, adevărurile se exprimă acum prin negativele lor. Tânărul poet inventariază lozincile de odinioară traducându-le pentru cei ce vor să înțeleagă Utopia:

„Urcă fără a te mai gândi/ Că noaptea se va termina vreodată/ Fără a te mira/ Că omul cu ochii legați/ Te va opri să întrebe:/ Ce-i aia drum?/.../ Nu risipi gânduri în văzduh/ Drumul nu are niciun sens/ Când te dezbraci de tine/ În râul negru al trecerii/...”

Poezia se cheamă *Speranță*.

N-ar fi adevărat dacă am reduce poezia acestui interval la disperare, contestare și revoltă. Nu este încă poetul Contrautopiei. Nu este documentaristul care evocă subteranele societății roșii. E, mai degrabă, Autorul îndurerat de eșecul sau de eșecurile succesive ale lumii sale. Miracolele există, dar ele se afirmă în indiferența tuturor. Sacrul e camuflat de profan, și nimeni n-are vocația (sau interesul!) descoperirii lui. Dumnezeu miracolului nu e meritat de nevrednicia acestei lumi:

„Snopi mari de grâu cad din cer/ Însă oamenii dorm/ Și nimeni nu înțelege minunea.”

O amiază își desfășoară scenariul în preajma lui Blaga:

„Vara la amiază/Toate lucrurile dorm/ Și ființele sunt sătule de oboseală/ Îngerii de miere zboară greoi/ Dumnezeu – nicăieri.”

În ciuda deziluziilor Ion Miloș este, în *Eterna auroră*, un poet fericit. E un autor care poate să dedice versuri iubitei, să elogieze, să creadă, chiar dacă atrage atenția asupra deturnării sentimentelor sale. Înainte de a pleca spre Parisul desăvârșirii, Ion Miloș e un poet fericit.

În vestul sălbatic, s-ar putea intitula noul stil al scriitorului. *Tauri și melci*, Dacia, 1982 ar inaugura „noua poezie” a lui Ion Miloș. După o pauză în care s-a mai instruit, a mai învățat câteva limbi străine, a frecventat cercuri literare pariziene, după ce a trăit întâmplarea cu plagiatele, după ce s-a căsătorit și strămutat în Suedia, după ce a divorțat, poetul se întoarce la uneltele sale. Iese din tăcere. Dă seama de experiența acumulată în acești ani (o experiență a eșecului cum puțini au traversat). Iar între anii literaturii din Voivodina și cei din *Tauri și melci* s-a scurs o viață de om.

Setea de revanșă iese la suprafața paginilor, rostindu-se în discursuri redundante. Anii care au trecut au însemnat nu doar o viață, ci și o moarte.

Poetul a fost în infern și încearcă să descrie o experiență infernală. E un moralist și încearcă să moralizeze în numele și sub semnele universului tradițional. Aforismele, parabolele, somațiile aparțin unui scriitor pentru care civilizația modernă reprezintă chiar infernul:

„Mamele nu mai au timp să fie mame/ Moșăie triste în birouri/ Și bat la mașină//Copiii beau lapte din biberoane/Și văd lumea prin sticlă/La școală nu se mai învață etica/ Ci tehnica sexuală și marketingul/ Pedagogia muncii industriale/ Toropeală ontologică/ Somnolență muzicală// Ceață și polei.”

Lui Ion Miloș nu i-au priit nici Franța și nici Suedia. Rescrierea poemelor paradisiace în cheie infernală evocă o experiență-limită. „După cădere” urmează timpul creației. Volumele încep să vină unul după altul, parcă voind să recupereze timpul pierdut, anii de secetă, vremile tulburi ale lipsei de decisă identitate. Există, deci protestează. Există, deci poate protesta, detesta, huidui, arunca anatema. Lumile originare ale lor sunt viciate de minciună, abjecție, crimă, păcate inomabile. Lirismul, când e, se degajă din vibrația pamfletară. Adam, Iisus, Prometeu, Cain, Socrate, Giordano Bruno sunt, în *Nunțile boreale*, (1984) martorii. Ei pot evoca nașterea și ofensiva răului. Atâta dispreț pentru lumea occidentală a putut da de bănuț, cu atât mai mult cu cât cărțile anatemei apăreau într-o Românie în care propaganda lui Ceaușescu nu avea alt scop decât de a demonstra că dincolo, în lumea visată de spiritele rebele, puiește răul.

O insulă de lumină – DOINA – redescoperă timpul mântuitor al inocenței. Ieșirea din coșmar există (*ieșirea din labirint*, ar fi spus Mircea Eliade), se poate trăi frumos în universul amintirilor. Altfel, coșmarul devine atotcuprinzător. În *Ouă căzute din cuib*, volum apărut în 1985 în Suedia, subiect ar fi Gastarbeiterii. Un personaj care nu se bucură de un tratament special ar fi Gastpoetul. Printre rânduri se poate descoperi stilul confesiv:

„Deci dânsul e poet/ Se miră soacra / Și filozof/ adăugă socrul/ Străin – șoptiră vecinii / Poezia e bolboroseală goală/ Din asta nu se trăiește/ Trebuie să reușești în viață/ Zâmbi soția.”

Ouă căzute din cuib e un jurnal al deznădăjirii.

E spectaculoasă și imprevizibilă evoluția poeziei lui Ion Miloș după 1989. Jurnalul său „românești” sunt mai întunecate ca niciodată. România e un infern, o țară bolnavă, foarte grav bolnavă. Relele pe care le descoperise scriitorul în Occidentul pierzaniei reînvie aici, înmiite. Viziunea apocaliptică exersată în Suedia poate primi nume. Volumele *Amurgul frunzelor* (1993) , *Iubirea și alte iubiri* (același an) continuă să ritmeze

aceleași plîngeri într-o geografie nouă. Neobișnuite sunt trimiterile la „cei mari” ai românilor, recitiți într-o cheie cel puțin inadecvată. *Sus la Păltiniș* ar transcrie un dialog cu Noica în care filosoful, întrebat de autor *cum e ființa românească*, îi răspunde că *ființa românească e călâie*. Dacă într-adevăr Noica i-a spus că *ființa românească e călâie*, am putea avea bănuiala că a glumit, încercând a ispiti supărările sumbrului preopinent. Nici măcar Brâncuși nu-l fericește pe Ion Miloș:

„Stau la masa tăcerii/Și mă gândesc la Iuda.”

Ideologia apocaliptică a lui Cioran și actualitatea jurnalistică românească a anilor '90 își dau întâlnire în poezia din numeroasele volume pe care scriitorul le-a publicat în România după 1990. Și dacă există, în cutare sau cutare plachetă, într-un volum sau altul dedicat (în stil oriental) amorului infatigabil, tonalitatea generală ține de infinita deziluzionare.

Ion Miloș aparține unei generații care a traversat drumul de la Împărăția iluziei (atât de ofertantă, probabil, pentru adolescenții anilor '50) la realitatea coșmarească a deziluzionării. El aparține unei serii literare care a crezut în valorile pozitive ale lumii: sunt mari trudituri, eroi ai unei încrederi, ai unui travaliu care n-a fost niciodată răsplătit la adevărata lui valoare.

Un travaliu pe care numeroasele traduceri îl așază între tălmăcitorii de performanță ai acestui spațiu.(3)

P.S. Rămânem îndatorați lui Nicu Ciobanu pentru ediția din 1994, reper al acțiunii noastre de comentator și de editor.

Cornel Ungureanu

Note

1) Bănuiala de plagiat sau acuzațiile de plagiat ale lui Virgil Ierunca au consecințe grave. Monica Lovinescu extinde acuzațiile. Într-o însemnare din 2 iulie 1976, preluată de *Seismograme/Unde scurte II*, Humanitas, 1993 îl așază pe Ion Miloș între cei „întronați și – uneori -, direct întreținuți de de București”. Cariera lui Ion Miloș e departe de a se fi încheiat în 1976.

2) Articolul lui Virgil Birou din *Scrisul bănățean*, 1957: „...Dar răsfoind broșura de poeme, uimirea noastră s-a transformant în încântare.

Pentru că din paginile ei am resimțit adierea unui talent de mare sensibilitate, am simțit revărsarea unui suflet dornic de a îmbrățișa lumea și viața cu toate semnele de întrebare și manifestările ei...”

3) Traducerile , antologiile de poezie românească fac în Suedia din Ion Miloș unul dintre cei mai de seamă traducători; unul dintre cei mai harnici, dacă e să-i socotim pe cei plecați din spațiul balcanic. Nu numai literatura română, cu tălmăcirile remarcabile din Eminescu, Cioran, din toți scriitorii noștri de seamă, ci și literaturile sârbă, croată, macedoneană au cucerit porțiuni importante din piața nordică datorită muncii , erudiției și harului de tălmăcitor ale lui Ion Miloș. Despre poezia lui Ion Miloș, dar și despre importanta sa operă de poet și de traducător, a se vedea volumul *Ion Miloș – Adrian Dinu Rachieru, Durerea de a fi român. Convorbiri*, Liga pentru unitatea românilor de pretutindeni și Editura Semne, 2010

CUPRINS

În loc de prefață. **Literatura exilului și a deziluzionării** (*Cornel Ungureanu*)... 5

MUGURI (1958)

Anii mei de muguri	13
Luna	14
Țiganca	15
Căprioara	16

ETERNA AURORĂ (1977)

Eterna auroră	19
Speranța	20
Tauri și melci	21
Durearea galbenă	22
Lumea	23
Secolul fericirii	24
Metamorfoză	25
Singur	26

TAURI ȘI MELCI (1982)

Lumea mea	29
Visuri	30
Nu te arăta	31
Zâmbete dulci	32
Nimic nu s-a schimbat	33
Poezie	34
Vacanță	35

Pădurea	36
Cântec	37
Oameni pustii	38

NUNȚI BOREALE (1984)

Progresul	41
Nu sta afară	42
Nori	43
Nu te arăta	44
Trecutul este viața	45
Ploile	46
Doină	47
Optimiștii	48
Moartea	49
Răsăritul și Apusul	50
Eu sunt pentru fiare	51
Beautiful people	52
Mă gândesc la oameni	53

INVITAȚIE LA O MASĂ DE APE (1985)

Invitație la o masă de ape	57
Păsări	58
Viața	59
Conjugare	60
Poezie	61

OUĂ CĂZUTE DIN CUIB (1985)

Gastarbeiterii	65
Gastpoetul	66
Înmatricularea	67
Trăiesc într-o țară	68

Străinii	69
Nepăsarea	70

AMURGUL FRUNZELOR (1993)

Sus la Păltiniș	73
Eterna întoarcere	75
Interviu imaginar	76
La poarta sărutului	77
Cântec	78
Rădăcina	79
La Moscova ca și la Washington	80
Si vis pacem para bellum	81
Lumea cealaltă	82
Raiul	83
Viața de apoi	84

IUBIREA ȘI ALTE IUBIRI (1993)

Fântâna fermecată (1 - 5)	87
Dragoste caldă	90
Dragoste adevărată	91
Fericirea	92
Pe apă	93
Dialog	94
Dragostea ta și dragostea mea	95
Divorț	96
Ura	97
Așa moare timpul	98
Iubirea	99
Dragostea și viitorul	100
Speranța	101

CERUL DE SUB IERBURI (1994)

Noaptea lumii	105
Urmele vieții	106
Melcul	107
Versuri	108
Surâsul	109
Viața	110
Baladă	111
În trei limbi	113
Când eram copil	114

CERUL DE SUB IERBURI (1998)

Cerul de sub ierburi	117
Îmi beau cafeaua	118
Călcâiul lui Achile	119
Omul	120
Decret	121
Rugăciune	122
Locul	123
În timp ce scriu	124
Înainte	125
Civilizație de răs	126
Cuvinte	127
Exil	128
Îngerii etnici	129
Eu încă nu sunt eu	130
Unde să mai pleci	131
Țara mea	132
Dumnezeul meu	133

<i>O confesiune</i>	135
<i>Cronologie</i>	137
<i>Referințe critice</i>	141